

**בְּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּהּ וְגו' וְהָיָה כְּעֵץ שְׁתוּל
עַל מַיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׁרָשָׁיו (ירמיה יז ז-ח)**

אילן גבוה ועבות, אשר שתול על פלגי מים ואת פירותיו נותן לשובע ולעונג, מוכרח להיות נסמך על שורשיו, מהם הוא יונק את כח גדילתו, ומכוחם הוא מצמיח את פירותיו. ככל שירבו השורשים ויעמיקו – כך יגדל האילן, יסתעפו ענפיו וישתבחו הפירות.

דומה לזה, בנין של בית, כי עוד בטרם יתחילו את בנייתו, יחפרו את יסודותיו בעומק האדמה שמתחתיו, ועליהן תהא נסמכת יציבותו של הבנין, ומכוחן יתנשא בגובהו. גם בזה ידועים הם הדברים, כי כאשר יעמיקו לחפור את יסודותיו ולחזקם כהוגן, כך יהיה הבנין גבוה וחזק.

נמצאנו למדים שיסודות הבנין ושורשי האילנות, הם אשר סומכים את כל תכליתו של הבנין, והם אלו שמצמיחים את פירותיו. מכאן נגזרו התיבות 'יסוד' ו'שורש' לבטא את עיקרו של הדבר, להעיד על חשיבותו ונחיצותו, ולומר כי בלעדיו – לא היה ולא יהיה כלום.

בבואנו להתאבק בעפר רגליו של **רבינו רבי אלכסנדר זיסקינד מהוראדנא זי"ע**, הנודע בחיבורו הגדול '**יסוד ושורש העבודה**', חובה עלינו לחקור מעט אחר יסוד עבודתו ושורש מורשתו הגדולה, שעליהן בנה את חיבורו זה, ועל גביהן יצק לתפארה את עיקרי תורתו ופרקי המוסר אשר ביקש להנחיל לדורות הבאים. כך נדע אלו שורשים נטע רבינו המחבר זי"ע, אשר בזכותם עומד האילן כה איתן, ונכיר את אבני היסוד עליו עומד הבית, יציב וחזק.

* * *

מורשתו של רבינו המחבר זי"ע, אשר תחת קורת גגה חוסים רבבות תלמידים, שותים בצמא את מי המעיין שלמרגלותיה, ומענגים נפשם על צוף פירותיה, בודאי ששורשיה ספונים באדמתה של תורה, והשרישו בעומק מוסר צרף ויראה טהורה.

ונפשו במאה שערים של סיגופים, ועמל ללא ליאות לפרישות נשגבה, ו'מדיליה נפח' רוח של מוסר לחיבורו 'יסוד ושורש העבודה', למען יוכלו תלמידים ומבקשי ה' לדבוק במידות אלו.

אמור מעתה: תולדות חייו של רבינו הן הן משנתו ומורשתו, ואת חיבורו 'יסוד ושורש העבודה' יצק על פי תבנית מעשיו ופרקי חייו. אלו, אינם נחשבים סיפור דברים בעלמא, כי אם מסכת חיים אלוקית ומופלאה, אשר מתחילתם ועד סופם לא היו אלא חטיבה אחת של עמל פה וזיכון המחשבה. לפיכך ראוי להקדים בשער המהדורה את סיפור תולדותיו, ולו מעט ממנו, כדי שנשכיל לדעת מהיכן יצאו הדברים ועל פי מה נאמרו, ומה היה טיבה של האדמה אשר בתוכה השרישו השורשים והצמיחו את אילן הפארות.

לידתו של צדיק

בעיר ראזנאי אשר במדינת ליטא זרח אורו של רבינו^א, בביתם של אביו רבי משה ז"ל ואמו הרבנית רבקה ע"ה. מעריסת קודש זו, שהיתה מונחת במשכנם של יראים ושלמים, גדל ועלה מאורן של ישראל – רבינו זי"ע, אשר פירס טליתו על רבבות יהודים, האיר עליהם באור יקרות של מוסר ועבודה, והדריכם במשעולי החיים על פי הכוונה הראויה של תורת ה', בנגלה ובנסתר.

שנת לידתו המדויקת אינה ידועה, אולם רושמי התולדות חישבו ומצאו שככל הנראה רבינו לא חי יותר מששים שנה, בהסתמך על דברי הספד שנאמרו על רבינו, בהם נאמר שלא הגיע לגיל זקנה, דהיינו ששים שנה^ב. [ומאחר ורבינו נפטר בשנת תקנ"ד] לפיכך משוער שהוא נולד בסוף המאה החמישית, בין שנת ת"צ לשנת ת"ק.

ברוב ימי חייו התגורר רבינו זי"ע בעיר הוראדנא^ג, בה טווה את מסכת החיים המופלאה, ושם יצק את תבנית ספרו הקדוש – 'יסוד ושורש העבודה', שלתוכה

א. ברשומותיהם של רושמי הדורות וקורותיהם, מצוי מעט מאוד אודות רבינו, וגם מעבירי השמועות יודעים רק קצת על תולדותיו. אולם נלמד מן המעט הידוע לנו – סיפורים נשגבים ומעוררי השתאות, לאמור כי כל חייו קודש קדשים לה' ולעבודתו. [כאן נגלה את דעת הלומדים, כי כל החומר המובא במאמר זה לקוח מרשימות אלו או משמועות התלמידים, בתקוה שלא נכשל בדבר שאינו מן האמת].

ב. כמובא בהספד שנאמר על רבינו: 'שנתגדל בקדושה בעיר מולדתי ק"ק ראזנאי', ראה בספר 'הלל בן שחר' לרבי הלל מקובנא זצ"ל מו"ץ בעיר ראצק, במאמר 'הספד חכם ונשיא, עמוד פד'.

ג. זה לשון ההספד: 'ואם יתחמץ לבב אנוש לאמר אם כן נהג צדקה בגופו כל ימיו, למה לא אהני מעשיו לפדות ממור המוות ולהגיע לימי זקנה עכ"פ'.

ד. עיר עתיקה במדינת ליטא. היתה הראשונה להתיישבות יהודית ולהרבצת תורה בקרב קהילות בני

יצק את פרקי המוסר העילאי, בשערים של חכמה וקדושה. זכו בני העיר הוראדנא להימצא בקרבתו של רבינו, שאורחות חייו הקרינו הוד של קדושה עליהם ועל בני העיירות הסמוכות להם. אמנם, לא רק יושבי עירו נהנו מזיו הליכותיו, יען כי בכל ערי מדינת ליטא, הקרובים והרחוקים, הגיע שמעו של רבינו, והיו מידותיו הנעלות למושא של הערצה והערכה, כתלמיד המתאבק בעפר רגלי רבו, בצפיה: 'מתי יגיעו מעשיי למעשיו'.

רבו המובהק של רבינו היה הגאון המקובל רבי אריה לייב עפשטיין מקניגסברג, בעל 'הפרדס', שהיה מזקני המקובלים בדור ההוא ואיש מופת מורם מעם. בגיל צעיר מאוד התמנה רבי אריה לייב למגיד מישרים בעיר הוראדנא, ותיקן תקנות רבות שהתפשטו ונקבעו בקהילות רבות אשר בתפוצות ישראל. עד שנקרא לשמש ברבנות בקהילה הגדולה שבקניגסברג.

רבינו זי"ע, שיצק מים על ידיו של בעל 'הפרדס', היה חביב עליו מאוד, ואף זכה שירעיף עליו מחכמתו ומסודותיו בתורת הקבלה. חידושים רבים בתורת הקבלה ששמע רבינו מהג"ר אריה לייב העלה בספרו 'קרני אור' על הזוהר הק' [ראה להלן אודות ספר זה].

גם עם הרה"ק רבי משה היניבר [איוויער] זצ"ל היה רבינו בקשרי ידידות, והיה נחשב 'תלמיד חבר' שלו. יחד עמו עמל בדרך העבודה ועלה במעלותיה.

"וידעת היום והשבת אל לבבך" וגו' (דברים ד לט)

רבינו הכתיב בצוואתו את התיבות: 'עובד ה' יתברך שמו' אותן יכתבו אחרי שמו. בתיבות אלו היטיב להגדיר את תמצית חייו, וסיכם את מורשתו היצוקה, כפי שנפרסה לרגלי הדורות הבאים. בספרו 'יסוד ושורש העבודה' ובצוואותיו

ליטא [כמו שנראה מרישומי הקהילות, שלא נמצא בהם זכר לגדולי ישראל בליטא לפני הגאון מהר"ן שפירא מהוראדנא, שהיה גם הרב הראשון בעיר זו, ורק בימיו נשמע קול התורה גם בבריסק הסמוכה]. הגאון רבי אריה לייב מקניגסברג זצ"ל בעמח"ס 'הפרדס', ששימש 'מגיד מישרים' בעיר זו, רגיל היה לכנות את שמה בנוטריקון: 'הר-אדני' (ראה בספר עיר גיבורים עמ' 3). הגרא"ל מקניגסברג נודע על שם ספרו 'הפרדס', אולם הוא חיבר מלבדו עוד עשרים ושניים ספרים, גדושים בחכמה וגאונות בכל תחומי התורה, בנגלה ובנסתר, ביניהם ידועים לנו הספרים: 'אור השנים' [-סידור תפילה עם כוונות הארז"ל], 'הלכה אחרונה וקונטרס ראיות', נלב"ע ביום י"ג לחודש תמוז תקל"ה.

1. אחר כך היה 'מוכיח' בעיר אמסטיבוב, וגם שימש ברבנות בקהילות ישראל שבברסטויץ ואלינקה.
2. עמם היה גם הרה"ק רבי ישעיה זחוויער זצ"ל. חסידים מספרים כי שלושם הגיעו לדרך החסידות, והשיגו מעלות מתורת הבעש"ט זצ"ל בדרך משלהם ובכוחות עצמם (קובץ בית אהרן וישראל, שנה י - ד עמ' קלד).

הנודעות מגלה רבינו טפח מפנימיות ליבו המזוכך, שבהצצה קלה אל חדריו מתגלה הלב בטהרתו - 'לב של אריה', שלא חת מפתויי העולם הזה, ולא שת להבליות.

לא נוכל לבטא טוב יותר את מסכת חייו של רבינו כמו היותו עובד ה', כזה שכל מהותו וכל איבריו משועבדים לעבודת המלך, לאחר שביטל את כל ישותו לפניו, וככזה שכל רגע וכל שעה חש כי הוא עומד לפני מלך מלכי המלכים, ודואג בתמידות לשפר את מעשיו יותר ויותר.

הליכות חייו של רבינו היו בפרישות וסיגופים, הזיר עצמו מכל הנאה מיותרת, וגדר סביבו גדרים מופלאים לבל יקרבו אליו תענוגי העולם הזה. כך נזהר בגבורה עילאית ולא השיח שיחה בטלה כל חייו, ואפילו עם בניו לא שח שיחה שאין בה תועלת^ט.

כמו כן נהג קדושה יתירה בהנהגתו עם בניו, הקפיד לא להרימם על זרועותיו, ומעולם לא נשק לאף אחד מהם. מידה מרובה של פרישות נהג בינו לבין קונו, והיה דואג בכל עת ובכל שעה להוסיף סייג על סייגיו, ולהרבות כהנה וכהנה על חומרותיו.

כפולה ומכופלת היתה זהירותו בכל מצוה ומצוה, לקיימן כהלכתן ובהידור רב - ללא פשרות^י. קל וחומר בן בנו של קל וחומר, שבמידה יתירה כזו היה נשמר להתרחק מכל סרח עבירה, ואפילו צל צילו של איסור היה לצנינים בעיניו. מידה כזו של זהירות, שתחילתה במעלת התורה, וסופה מביא לידי חסידות ורוח הקודש, היא היא שלימות המידות לתפארתו של האדם^{יא}.

ח. בהקשר לליבו ולמידותיו של רבינו מצאנו אימרא נפלאה (ראה קובץ תורני 'חזוק' עמ' קצ), שאגב לה אנו למדים אודות עוצמת ליבו ואצילות מידותיו. ומעשה שהיה כך: הגאון רבי נפתלי אמסטרדם זצ"ל אמר פעם לפני רבו הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל: "רבי, אילו היה לי את מוחו של בעל ה'שאגת אריה' זצ"ל, וליבי היה כמו ליבו של הרא"ז בעל 'יסוד ושורש העבודה', והייתי זוכה למידות נפש כמו שלו, אזי הייתי האדם השלם". השיבו רבי ישראל זצ"ל: "נפתלי, נפתלי, במוח שלך, בלב שלך ובמידות שלך תוכל להיות ר' נפתלי. אולם אם תחמוד מידות או כשרונות של אדם אחר, לעולם לא תוכל להיות רבי נפתלי - כמות שהוא".

ט. עוד מסופר, כי ביום שלאחר התענית, [כאשר הרעב גובר בקרבן של אדם] היה רבינו אוכל דגים קטנים עם עצמותיהם, בכדי לכבוש את תאוות האכילה, כי כך יוכרח לאכול במתינות ולא יוכל למחר באכילתו [וראה עוד מה שכתב רבינו בספרו על ענין זה (שער שביעי פרק ג')].

י. מה יעמו בהקשר זה דברי רבינו בצוואתו (צוואה לחברא קדישא) וזה לשונו: "כנגד תרי"ג מצוות שצוה בוראנו יתברך ויתעלה, שהם מספר שמי: 'אלכסנדר' - מספרו שס"ה, מצוות לא תעשה, ו'ויסקינד' עם ז' אותיותיו מספרו רמ"ח מצוות עשה, שהם תרי"ג, ומיום עמדי על דעתי קבלתי עלי בתמידות לקיימם בכל מה דאפשר".

יא. על פי דברי רבי פנחס בן יאיר (עבודה זרה כ:); 'תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה

מה נאים הם הדברים אשר נכתבו על ידי אחד מבני העיר הוראדנא^י, אודות של'מות מעלותיו של רבינו: "שם האיש המורם מעם הלזה, נודע למדי בכל תפוצות ישראל, צדקתו וחסידותו ומידותיו הנפלאות גלויות בשער בת רבים. כמוהו לא היה אדם בדורות האחרונים אשר עבד את ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו, ומעלת התנא ר' עקיבא, אשר כמוהו גם הוא הצטער עליה כל ימיו שלא באה גם לידו לקיימה". היא האחת אשר חסרה לו" - - -

"וְנִקְדְּשִׁיתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - מִסּוֹר עֲצֻמָּךְ וְקֹדֶשׁ שְׁמִי" (ויקרא כב לב, וברש"י שם)

אכן, חביבות יתירה היתה אצל רבינו למצות קידוש ה', ומסירת הנפש עליה, אותה אנו מוצאים בשתי מעשיות נוראיות של הריגה על קדושת השם, שאירעו במדינת ליטא, ושבשניהן הטריח רבינו את עצמו, תוך סיכון חייו, לבוא ולחזות במעמד ההריגה, בכדי לשמוע את הברכה הנדירה [ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו לקדש שמו ברבים] יוצאת מפיו של הקדוש הנהרג:

האחת, התרחשה אצל גר הצדק הנודע [אברהם] (וואלנטיין) פאָטאָצקי [הידוע בשמו 'הגרף פוטוצקי^ד], שדנו אותו לשריפה, בימים שקודם חג

מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי רוח הקודש, רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים.^{יב} ר' שמעון אליעזר פרידנשטיין ז"ל, בספרו 'עיר גיבורים' (וילנא תר"מ), שם מעלה באריכות את כל קורותיה של העיר הוראדנא.
^{יג} וכך הם דברי רבינו זי"ע בפתח צוואתו (סי' א') "יוצרי ובוראי חקרני ודע לבבי, בחנני ודע שרעפי, ותוכה אותי בזה בעוד חיים חיותי במסירת נפש בפועל לכבוד שמך הגדול והקדוש, ותדע לבבי שלא אמסור גופי למיתה בשביל גודל השכר הנפלא שעין לא ראתה בעולמות העליונים, רק למען שמך הגדול והקדוש שיתגדל ויתקדש בכל העולמות, עליונים ותחתונים". וראה עוד שכתב בספרו 'יסוד ושורש העבודה' (סוף שער הגדול): "ושמעתי על צדיק בדורנו שחשקה נפשו תמיד מתי יבוא לידו שימסור עצמו על קדושת השם בפועל כי חשקה נפשו לעשות נחת רוח גדול להבורא ית' ויתעלה". ע"כ.

^{יד} היה בן לדוכס גדול במדינת פולין, כבר מילדותו נמצא חכם ונבון עד מאוד, ושלחו אביו ללמוד חכמות בצרפת, שם מצא זקן יושב בסוכה קטנה ולומד עם נער בספר כל שהוא. לאחר שהפציר רבות נאות הזקן להקריא לו מעט מפרקי אותו ספר, שהיה 'תלמוד בבלי', אט אט לימד אותו חומש, משניות ותלמוד בבלי, והחל לחקור את אמיתות הדת הנוצרית ומצא כי היא שיקרית לגמרי, עד שחשקה נפשו מאוד בדת היהודית, ומאז נדד לארץ ישראל ומשם ירד לאמסטרדם, ומאמסטרדם נסע לאשכנז ומאשכנז לרייסין, ומרייסין נסע לליטא.
ויהי היום ומצאו בן בליעל והסגירו לשלטון [בית השר אבאוונע] בהודיעם כי הוא גר, ואלו אסרוהו באזיקים של ברזל ושלחוהו לוילנא, ומשהכירוהו כי הוא בנו של הדוכס פוטוצקי, כעסו עליו מאוד ולאחר שהושיבוהו במאסר יותר משנה תמימה, דנהו לשריפה.

השבועות שנת תק"ט, ובמעמד השריפה בירך בקול רם 'ברוך מקדש את שמך ברבים'.

יהודי העיר נחבאו בפחד בתוך בתיהם, וחששו מאוד מאימת פרעות הגויים באותה שעה. אולם רבינו ז"ע הגיע במסירות נפש למקום המוקד, ולא חש בהיותו היהודי היחיד במקום זה, תוך שהוא מקפיד לשמוע את 'גר הצדק' מברך את הברכה של קידוש שם שמים ברבים, וענה אחריו בלהט 'אמן'. לאחר מכן חזר לבית הכנסת וקיים אזכרה לעילוי נשמתו של הנהרג הקדוש.

המעשיה השניה אירעה בעיר הוראדנא, אצל יהודי בשם 'ר' אלעזר ב"ר שלמה מווערבלאוו', שמצא לתומו מטפחת של נערה נוצריה שנעלמה. תיכף ומיד קמו 'עדים' רבים להעיד כי היהודי הנ"ל רצח אותה והשתמש בדמה ללוש את מצותיו לפסח. לא הועילו כל המאמצים שנעשו על ידי יהודי המדינה, ונחרץ גורלו למות במיתה משונה ואכזרית ביותר. על פי גזר הדין יחתכו את גופו לארבעה חלקים, וכל חלק יתלה באחד מארבע קצוות העיר. גזר הדין הנוראי התבצע בפומבי, ביום ז' סיון, יו"ט שני של שבועות, שנת תק"ף. עצמותיו הובאו לקבורה למחרת, ביום ח' סיון, בבית הקברות בעיר הוראדנא.

בין האלפים שבאו לחזות במעמד ההריגה, היו גם כמה יהודים בודדים, שרצו לשמוע את הברכה 'לקדש שמו ברבים' היוצאת מפיו של היהודי הנהרג. רבינו ז"ע, היה בין אותם יחידים, וביקש באומץ רב להיות נוכח שם, בכדי לשמוע את הברכה הנדירה, ולענות אחריה 'אמן'.

טו. קריה נאמנה, עמוד 125.

טז. בקונטרס 'גרי הצדק' (עמ' 27-28) מופיע שהוא בירך גם ברכת 'ברוך זיין האמת', וגם צעק בקול רם 'שמע ישראל'. במשפחת 'בית וואלוז'ין' היה מקובל שבעת עלותו על המוקד, פיוס ה'גר הקדוש' את קטע התפילה 'אתה הוא עד שלא נברא העולם... קדש את שמך על מקדישי שמך... ברוך אתה ה' מקדש את שמך ברבים'.

יז. שמושה של תורה, עמ' עא, נא.

יח. עיירה ששכנה בגבול שבין רוסיה [הצארית] ופרוסיה.

יט. גם רבינו פעל רבות למען שחרורו, וכאשר חשש שמא לא יעמוד היהודי בנסיון הקשה, ויסכים להתנצר, חלילה, כדי להציל עצמו מהריגה, השיג בקושי רב רשיון לבקר בבית האסורים, חזק את רוחו השבורה, והשפיע עליו לעמוד בנסיון הקשה ולמסור עצמו למיתה על קידוש ה'. כ. מחבר הספר 'עיר גיבורים', הר' שמעון אליעזר פרידנשטיין ז"ל חיבר ספר שלם אודות מעשה זה ותיאורו המלא, וקרא את שמו 'הראה ואינו נראה' (ורשא תרמ"ד). שם הוא מזכיר כמה וכמה פעמים את מעורבותו של רבינו באותו מעשה, כיצד פעל רבינו לזכות את היהודי הנ"ל מגזר הדין, ואיך ניסה בכל כוחו לחלצו מן המיצר.

כא. על מצבתו נכתב 'פ"ג ה"ה הרבני המופלג, א"א [=איש אלוקים] מו"ה אלעזר הקדוש ב"מ שלמה ווערבלאווער ז"ל, שנהרג ונשפך דמו על קדוש ש' ברבים... תנצב"ה'.

"לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם" וגו'

איזו היא עבודה שהיא בלב - הוי אומר זו תפלה. (תענית ב.)

תפילותיו הנשגבות שיימשו לרבים כדוגמא בכל חלקיהן: עמידתו הכנועה לפני מלך מלכי המלכים, כוונותיו - הפשוטות והעמוקות - שבכל תיבה ותיבה, הרגש העז אשר נלווה לתחינותיו, שעות ארוכות של הכנה עילאית שהקדים טרם עומדו להתפלל, כדרכם של חסידים הראשונים (ברכות ל:). על כולנה מצוינת הקפדתו המדוקדקת על כל תג ותג בהלכות התפילה, החמורים והקלים כאחד.

חומרה נוספת היה נוהג בהן, להתפלל דווקא במנין המתקיים בבית הכנסת [קלויז] שבעירו. בהקשר לכך מסופר^{כב} כי בימי זקנותו של רבינו, כאשר אותות של חולשה ניכרו בו והיה זקוק למנוחה מיגיעה ומאמץ, שאלה הרבנית את רבינו מדוע לא יאסוף מנין יהודים להתפלל עמם בביתו. הרבנית הטעימה את דבריה ואמרה: "יודעת אני כי כל תפילותיך טהורות ומרוממות, ולבטח יתקבלו גם במנין מצומצם שייערך בביתנו, ולמה זה תטריח את עצמך ללכת בקושי רב לבית הכנסת".

תשובתו של רבינו היתה על דרך משל: "כאשר תבואי לאפות פשטידה טובה לכבוד שבת, הלא בוודאי תחפשי אחר קדירה ישנה שאפו בה כבר פעמים רבות, ולא תחפצי לאפות בקדירה חדשה. הטעם לכך הוא, משום שבכתלי הקדירה הישנה בלוע טעם משובח מדברי מאפה קודמים, וכאשר תיאפה בה הפשטידה, יתווסף לה טעם מעודן ומשובח. לעומת זאת, קדירה חדשה אינה ראויה כל כך לאפיה, כי מחמת שכתליה ריקים מליחה של מאכל, יבלעו את השמן הניתן בפשטידה, ותצא יבשה וצנומה, ויהיה טעמה פגום".

רבינו סיים את תשובתו על שאלת הרבנית: "זו הסיבה שאני מקפיד להתפלל דווקא בבית כנסת, שכתליו ספוגים בשיח של תפילה, וקירותיו מלאים בדברי קדושה, כי אז מצטרפת אליהם תפילתי ועולה לרצון לפני אדון כל. אבל תפילה בבית, שכתליו מלאים בשיחה בטלה ובדברי חולין [ולעתים גם דברי איסור], אינה מסוגלת לפעול כדי הצורך"^{כג}.

^{כב}. מפי רבי עזרא אלטשולר ז"ל, אב"ד ואיינוטא ליטא, בעמח"ס תקנת עזרא (ראה ספר 'שיח תפלה' עמ' שפ).

^{כג}. רבינו סמך את דבריו על האמור בגמרא (ברכות ח.) 'כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל - נקרא שכן רע וכו'. ולא עוד, אלא שגורם גלות לו ולבניו וכו'.

"כָּל עֲצֻמוֹתֵי תַאמְרָנָה" (תהלים לה י')

מעשה בעני שהגיע לעיר הוראדנא באחד מימי החורף הקרים, לאחר מסע ארוך ומייגע בדרכים מושלגות. אך מרוב חולשה וקור התמוטט בעומדו בשערי העיר, צנח העני הלז בעלפון מוחלט על ערימות השלג. אחד מבני המקום שעבר וראה את העני מוטל לארץ, הרימו והביאו לבית הכנסת של העיר, שם יעזרו לו אנשים לחממו מקור הדרך ולהשיב את רוחו.

יהודי העיר עמלו להעיר את העני בעלפונו, האחד הביא לו כוס תה חם והאחר הושיבו ליד התנור, אולם הקור העז שהקפיא את עצמותיו סירב להיעלם, והעני היה שרוי בערפול חושים עד כי סכנת חיים ריחפה מעל ראשו.

לפתע הופיע רבה של העיר - רבינו זי"ע, אשר גמר בינתיים את תפילתו, ובא לעזרת בני העיר במאמציהם להציל את חיי העני. רבינו שראה את מעשיהם של בני העיר פנה בקודשו אליהם ואמר: "מה לכם כי תטרחו כל כך לחמם את גופו ועצמותיו של יהודי זה, הלא עצה פשוטה לי אליכם. יאמר היהודי 'נשמת כל חי' וכו', וממילא יתחמם גופו וכל עצמותיו יבערו בלהט התפילה".

הוסיף רבינו באומרו לבני העיר: "וכי יש לכם דבר טוב יותר לחימום הגוף מאשר אמירת התפילה המרוממת 'נשמת', וכי יכול להשאיר איבר אחד בגופו של אדם שלא יתחמם אחרי תפילה זו, הלא כל איבריו מתלהטים לפני הקב"ה, מהללים ומודים על חסדיו ונפלאותיו, כבחינת האמור בתהלים (לה י') 'כָּל עֲצֻמוֹתֵי תַאמְרָנָה' ". רבינו לא התכוין למליצה בעלמא, ולא אמר דבריו בחינם, אלא ביקש ללמד לתלמידיו: תפילה - מה היא?!

"וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהָבָה" (עובדיה א יח)

מנהג קדוש היה לרבינו זי"ע, שהיה נוהג מדי ערב שבת קודש בסילודי טהרה ויראה, שהיה הולך לטבול במקוה לכבוד השבת, ובנוסף רוחץ את פניו, ידיו ורגליו, ולובש בגדי לבן של שבת, והולך לבית הכנסת כאשר מגילת שיר השירים בידו. היתה זו מגילה כשרה שכתבה במו ידיו בדקדוק רב, ממש כמו

כד. ואלו דברי רבינו בספרו "סוד ושורש העבודה", בבואו לבאר את כוונת התפילה 'נשמת כל חי' (שער העליון): 'בּוֹדָאי רְאוּי לְהִלָּחֵב לֵב הָאָדָם, כֹּאֵשׁ אוֹכֵלֶת, לְדַבֵּר הַתִּיבוֹת בְּכַח גְּדוֹל וְעֶצוֹם, וּלְהַכְנִיס שְׂמֵחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנָה פִּיזוּ בְּדַבְרִים הָאֵלֶּה. שְׂמֵחָה עֲצוּמָה מְאֹד בְּאַלּוּקוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה, כֹּל כֵּךְ, עַד הִגִּיעוּ קְרוֹב לְהַתְּפַשְׁטוֹת הַגִּשְׁמִיּוֹת' וכו'.

ספר תורה, והיה קורא בה את 'שיר השירים' במתיקות גדולה, התיבות היו יוצאות מפיו במתינות ובערגה, וכל כולו שרוי בהתלהבות ובדבקות נוראה^כ.

תלמידו הגדול, רבי נחום [נחומק'ה] מהורודנא זצ"ל אמר אודות מנהג נשגב זה, כי "קבלה בידינו מאבותינו, שמלאכי מעלה היו פוסקים מלזמר שירה והיו עומדים שומעים ומקשיבים לקול נעימות אמירת שיר השירים שלו שהיה בוקע רקיעים"^כ.

במידה כזו היה נלהב רבינו גם בעת קריאת פסוקי התהלים, שהיה אומרם בלהט ובדבקות. בענין זה ראוי להביא את שאמר הר"ק רבי משה מקוברין זצ"ל, כאשר היה מדבר מגדולתו של רבינו: "הרב בעל 'יסוד ושורש העבודה' היה יכול לומר קאפיטל תהלים, ולהרגיש בכל פעם כאילו הוא אומר אותו כעת בפעם הראשונה, בהתחדשות וברגש. לנו אין את הכוחות הדרושים לחוש כך"^כ.

"בְּכָל דְּרָכֶיךָ דַּעֲהוּ" וגו' (משלי ג ו)

סוד אומנותו של רבינו היתה ההשגה הגבוהה בעומק הכוונות. ביגיעה עצומה חקר וקנה בנפשו את פנימיותה של כל מצוה, והשיג את הכוונה האמיתית של

כ. ראה מה שכתב רבינו בספרו, שער שמיני פרק א', בגודל אמירת שיר השירים.
כו. דבריו אלו נאמרו בגין מעשה שאירע: רבי בן ציון ציזלינג זצ"ל התארח בשבת אצל הגה"ק רבי נחום [נחומק'ה] מהורודנא זצ"ל. בליל שבת אחר התפילה אחר רבי נחום [שהיה ה'שמש' בבית הכנסת בהורודנא] לבוא אל ביתו כי עסוק היה באכסון החיילים היהודים בצבא הרוסי שבאו לשבות בעיר ולנוח מעמלם בעבודת הצבא הקשה. שעות ארוכות התעכב רבי נחום, עד שסידר לכל החיילים מקום לאכילה וללינה. כאשר בא לביתו עמד וקידש על היין, ומחמת צערו מפני אורחו הצדיק שהוצרך להמתין לו כמה שעות לסעודת ליל שבת, פנה אל אורחו על מנת לפייסו, וסיפר לו אודות מנהגו של רבו - רבינו [בעל יסוד ושורש העבודה זי"ע], מה שהיה נוהג באמירת שיר השירים בעת כניסת שבת קודש, וסיים דבריו באומרו: "אמנם כל זה בזירות קודמים, שלא היה מוטל עליהם עול החזקתם ואירוחם של החיילים היהודים. אבל בדורנו, מובטחני שהגאון הקדוש בעל יסוד ושורש העבודה זי"ע לא היה מהסס אף לרגע, ועוזב אמירת שיר השירים שלו ומזדרז להציל נפשו של חייל יהודי אחד הזקוק לכך" (מפי הגה"צ רבי אריה לויין זצ"ל מירושלים, ששמע זאת מאת רבי בן ציון ציזלינג זצ"ל).

כז. מענין לענין, נציין את הסיפור המובא בספר 'יסוד ושורש העבודה', אודות אמירת תהלים, וכך היה המעשה: בעיר הוראדנא חי יהודי פשוט, שלפנתו היה 'שואב מים'. היהודי הזה היה רגיל לומר פרקי תהלים בכל רגע פנוי, ואפילו בעת עבודתו היה ממלמל את פסוקי התהלים. ויהיה כאשר הגיע יום פטירתו אמר לידידיו "הכינו כסא לכבודו של דוד המלך ע"ה, כי הוא מגיע ללוותני בעלייתו לשמי מרומים". תקופה קצרה לאחר שנפטר, הגיע אותו 'יהודי פשוט' בחלום לרבינו זי"ע, ואמר לו: "הן הייתי רגיל באמירת תהלים בכל עת ובכל שעה, ואמירת התהלים שלי היתה מגינה על תושבי העיר [הוראדנא] ומצילה אותם מפגע ונזק, אמנם כעת, כאשר אין אחד בעיר אשר יגן עליה באמירת ספר התהלים, נגזרה גזרה רעה על תושבי העיר, וסכנה גדולה מרחפת על ראשם".

כל תפילה. אפילו ברכה קטנה זכתה אצלו לייחוד כוונות נשגבות, שכולן לשם שמים, בקדושה וטהרה.

רבינו לא הסתפק בייחוד המחשבה גרידא - קודם עשייתו את המצוה, אלא היה מוסיף ומייחד תפילה קטנה קודם לכל מעשה של מצוה, בה היה מפרש בפיו את כל כוונותיו, ומעורר בעצמו את ענין המצוה וטעמיה. כך, היה מעלה על שפתיו את טהרת הייחודים שהיה חפץ לייחד בליבו ובמחשבתו, כידוע שהדיבור מסוגל ביותר לעורר את הכוונה¹⁶.

כדוגמא בעלמא, נספר את הידוע מפי עדים¹⁷, כי כאשר ניגש רבינו לעשות חריצים על כלי המטבח, למען יבדילו בין כלי הבשר לכלי החלב, היה מקדים למעשיו תפילה מיוחדת וכך אמר: "יוצרי ובוראי יתברך שמו, אני עושה סימן בכלי זה כדי להפריש את עצמי ובני ביתי מאיסור אכילה של בשר וחלב, שציויתנו בתורתך הקדושה (שמות כג יט) 'לא תִבְשַׁל גְּדֵי בְּחֵלֶב אֱמוֹ'". רק לאחר מכן ניגש רבינו בשמחה עצומה וחרץ את חריצי הסימן.

רבינו הסביר לסובבים את פשר מעשיו, כי מאחר ופעולה זו היא על פי ציווי הבורא [כמו שהורנו חכמינו ז"ל בגדרי איסור בשר וחלב], אם כן זהו 'דבר שבקדושה', ויש לייחד בזה את הכוונה הראויה, ממש כמו ייחוד המחשבה בהנחת תפילין וכו'. באחת הפעמים אף העיד רבינו: "מעשה זה [-סימון כלי המטבח], עורר אצלי שמחה דומה לשמחתי בעת הנחת התפילין".

כך היה נושא תפילה קודם ברכת המזון, לבל תופרע כוונתו ושיעלה בידו להשלים את כל הייחודים כראוי. עדותו של רבינו על עצמו בענין זה- מובאת בצוואתו (סימן י'): "עוד אני מדבר בענין ברכת המזון, אכתוב לכם בניי אהוביי ענין אחד בעבודת בוראנו ית"ש ויתעלה, הבאה מגודל אהבתו ויראתו וזו היא: קודם ברכת המזון, אחר אכילתי ביחידות בביתי הקטן מסוגר כפי שידעתם, הנה מרוב פחדתי פן יבוא איזה אדם וינקש על הדלת באמצע ברכת המזון שאפתח לו, ויבטל אותי מכוונתי, לכן קודם שהתחלתי ברכת המזון התפללתי להשם יתעלה בזה הלשון: יוצרי ובוראי, הצילני שלא יבא שום אדם אצלי בעת ברכת מזוני, שלא יבוטל כוונתי הטובה, ע"כ. ואחר ברכת מזוני אם לא היה לי ביטול

כת. כמובא בהלכות תפילה: 'והדעת נותנת שיותר טוב להשמיע לאזניו כי אז יוכל לכון יותר' וכו' (טוש"ע או"ח סי' קא סי"ב). וכן מובא בשם צדיקים ואנשי מעשה לדרוש את הפסוק (תהלים קטז ו) 'האמנתי כי אדבר', שעל ידי הדיבור בפה יכול לבוא בקל לידי אמונה וכוונה נכונה (יעב"ץ אבות פ"א מי"ז, וראה עוד בספר יסוד העבודה, חלק ב' מכתב יז).
כט. קובץ תורני 'ארוממן' (תשס"א גליון י"ז, עמ' 16).

משום אדם, נתתי הודאה גדולה להשם יתעלה בשמחה עצומה על זה, בזה הלשון: מודה אני לפניך יוצרי ובוראי, שהצלתי מבטול הכוונה בברכת המזון זו, ע"כ. גם בעת שמנעתי ממותרות האכילה, אמרתי בזה הלשון: יוצרי ובוראי, אתה ידעת מחשבתי שמנעתי ממותרות האכילה בכדי שלא אכעיסך ח"ו בביטול תורה וכוונת התפלה מחמת רבוי האכילה".

אכן כך, נשגבה היתה הנהגתו של רבינו, וסדר יומו היה מדוקדק ומושגח. מה יפו דבריו של הרה"ק ה'חווה מלובלין' זצ"ל, כשאמר על רבינו: "משמים גילו לי כי אצל הקב"ה יקר וחשוב הוא סדר התנהגותו וגודל תמימות לבבו של הצדיק בעל 'יסוד ושורש העבודה' ל".

"סוף מעשה במחשבה תחלה" וגו' (פיוט 'לכה דודי')

בכל הליכותיו שיתף רבינו את הלב וכוונותיו, בדרך זו הכניס 'חיות אלוהית' בכל צעד ושעל באורחות חייו. לעולם לא היה עושה רבינו מעשה סתמי, ללא מחשבה, כזה שכולם נהגו לעשותו, אלא היה חוקר היטב אחר הכוונה שבו, בודק את התועלת הרוחנית שיש ממנו, ואז מכין בו את הכוונה הראויה לשם שמים. זה היה יסוד תורתו ושורש העבודה שהנחיל לבני הדורות הבאים.

כך היה כאשר בדרכו לבית הכנסת הוזקק רבינו לעבור ליד חומה רעועה, שכל הרואה אותה היה מבחין כי עומדת היא ליפול בקרוב. רבינו עצר בדרכו ונשא תפילה מעמק ליבו: "יוצרי ובוראי יתברך שמך מפי כל חי, הצילני שלא תפול החומה עלי או על כל אדם שבראת בעולמך". ובעוד כל העוברים במקום עסוקים להזדרז ולהזהר שלא תפול עליהם החומה, השיג רבינו את הכוונה האלוהית שיש במקום זה, וזכר בתפילתו הזכה את 'מנהיג הבירה', אשר בדברו נברא העולם ובמוצא פיו יפול או יקום כל דבר. כך חי את כל חייו, חיים של קדושה ורוממות המחשבה.

עוד מסופר, כי כאשר אירע פעם ונפל זבוב לתוך כוס המשקה של רבינו, הרים עיניו למרום ואמר: "יוצרי ובוראי יתברך שמו, הריני מוכן ומזומן לקיים שתי מצוות ציוויתני בתורתך הקדושה (דברים יד יט) "וְכָל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכְלוּ", וכן נאמר (ויקרא יא מג) "אֵל תִּשְׁקְצוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּכָל הַשָּׂרֵץ הַשָּׂרֵץ וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם" וגו'. רק לאחר דברים אלו, הוציא רבינו את הזבוב מכוסו. זו היא דוגמא נוספת מחיי רבינו, שהמחשבה הרוחנית היתה תחילה לכל מעשה.

ל. שומר אמונים, מאמר השגחה פרטית (פרק כג).

"ולא ראיתי צדיק נעזב" וגו' (תהלים לז כא)

עובדה מופלאה המיוחסת לרבינו זי"ע, יש בה כדי ללמד אודות מידת האמונה והביטחון, אשר כלכלוהו בחייו, וליוו את השגת מזונותיו מדי יום ביומולא:

מחמות מסכת מפעלותיו של רבינו בגמילות חסדים ונתינת סכומי צדקה גדולים, היתה מצוקה רבה בביתו של רבינו, עד כי לעתים לא היה מאומה כדי להשיב את הרעבון. אולם רבינו לא נרתע, והמשיך במעשיו המסועפים למען עניים ואומללים, לשם כך היה לווה מאחרים, ומחלק מהם לצדקה.

פעם אירע, בבוא עת הפרעון, שלא היה בידו של רבינו לשלם את החוב, שעמד על סכום גבוה מאוד של חמש מאות ר"ט. ובעוד יום הפרעון עומד לחלוף, כבר קיבל שליחות מאת המלווה להזכיר לו כי היום הוא צריך להשיב לו את כל הסכום הנ"ל. שלוה אמיתית היתה נסוכה על פניו של רבינו באומרו: "הן עוד היום גדול, ובטוחני כי עד שקיעתה של החמה אוכל לפרוע את החוב".

בעומדו לתפילת מנחה נשא רבינו תפילה מיוחדת בתוך ברכת 'שמע קולנו', והפיל תחינה לפני הקב"ה שיזמן לו את הסכום הנדרש כדי שיוכל להשיב את החוב. רבינו אף הוסיף בתפילתו כי מלבד חובתו לעשיר המלווה, הוא גם מחויב להשיב את חובותיו כדי שלא יהיה חילול ה' והוצאת דיבה על בני עם סגולה. זאת ועוד, כדי שלא תהיה 'נעילת דלת בפני לווי', כי באם יתמהמה בפרעון החוב, שמא יהיה מאן דהוא שיחליט בדעתו שלא להלוות יותר, מחשש שיאבד את כספו.

והנה, תיכף ומיד כאשר סיים רבינו את תפילתו, הופיע יהודי על דלת ביתו. היהודי פנה לרבינו ואמר: "הן אני זקוק לנסוע לדרך רחוקה מאוד, וסכום כסף ברשותי, הייתי חפץ להפקידו עד שאחזור. ומאחר ששמעתי כי אתם נאמנים וישרים, אבקש להפקידו אצלכם עד אשר אשוב ממסעי". רבינו, שלא הכירו, נענה לבקשו. ויהי כאשר פתח את צרור המעות גילה כי יש בהם בדיוק 'חמש מאות ר"ט', כסכום שרבינו היה זקוק לו. ויהי לפלא לב.

לא זאת מלבד עדותו הנדירה של רבינו באומרו על עצמו כדברים האלו (בצוואתו לאנשי החברא קדישא): "זהרני גזר ואומר שלא ידברו עלי שום שבת כלל, רק את השבת הזה ידברו עלי, מה שאני מעיד עלי שמם וארץ, והידוע תעלומות יודע ויעיד עלי ג"כ אחר פטירתי שהייתי מאמין באמונת אלהותו ית"ש ויתעלה זכרו לעד, ממש כמשה רבינו ע"ה, אך הוא ידע בבירור כפי גודל עיני שכלו כמ"ש (במדבר יב ז) 'בכל ביתי נאמן הוא', ואני השפל בגודל אמונה שלימה ואמיתות ברורה בלי שום פקפוק וספק כלל ח"ו, גם בבירור גמור לפי קט שכלי".

לב. אודות מידת האמונה וגודל הכרתו בהשגחה פרטית, נביא את דברי הרה"ק בעל "שומר אמונים" זצ"ל, שכתב (שומר אמונים, מאמר השגחה פרטית, פרק כג): "ועיין בצוואה של הרה"ק בעל

"כבוד לאיש שבת מריב" (משלי כ ג)

בימים ההם, כאשר שתי זרמים פיצלו את היהדות הנאמנה: תנועת המוסר וקהילות החסידים, אלו בכה ואלו בכה, בחר רבינו בעקשנות מיוחדת לא להכניס את ראשו באותה מחלוקת, ולא להתערב בה בכלל. למרות מעמדו הרם והשפעתו על ציבור גדול, צידד רבינו בהתעלמות מוחלטת מעניין זה, הטמין עצמו בד' אמותיו, שם יגע בעבודתו הטהורה, ועיניו היו נתונות בתורה ובסדר יומו העמוס בקדושה. כלל גדול נקט רבינו בידי לאמור: אף כי אלו אומרים 'הלכה כמותנו' והללו אומרים 'הלכה כמותנו' - אלו ואלו דברי אלהים חיים (ראה עירובין ג:).

זו אחת הסיבות שרבינו היה מקובל ונערץ על כל הזרמים, וגדולי החסידות כמו חכמי המוסר היו בידידות עמוקה עמו, ואף תלמידים רבים היו לו משני הצדדים, אלו הדבוקים בתורת המוסר ואלו הדוגלים בדרך החסידות, שצד שווה היה בהם, בהערכתם את רבינו ואת דרך עבודתו התמימה.

בענין זה מקובל בשמועות החסידים, כי רבינו ביקש להפגש עם הרה"ק רבי ברוך בער 'המגיד ממעזריטש' ז"ע, אך המגיד ז"ע היה סבור שאין הדבר ראוי שרבינו יבוא אליו^{לג}, השמועות נמצאו חלוקות בטעם סירובו: יש הטוענים ש'המגיד'

יסוד ושורש העבודה, מה שהפליא לעשות בזה העבודה של הודאה לה' המורה על אמונה בהשגחה פרטית שהיה רגיל זה הצדיק להודות לה' על כל דבר קטן שנעשה עמו, וזה עבודה גדולה ונוראה, כאשר העיד רבינו הקדוש מלובלין שגילו לו מן השמים שחשוב מאד אצל הקב"ה סדר התנהגותו של הצדיק הנ"ל וגודל תמימות לבבו לפני ה', כי הוא היה מתנהג תמיד להשיג על זה האמונה של השגחה פרטית בכל ענייניו.

לג. בספר גדולת צדיקים (ח"ב דף יד אות יג) מסופר אריכות דברים אודות זה: היה זה בעת שהרה"ק רבי אהרן מקרלין זצ"ל נדד בין הערים השונות על מנת לעשות נפשות לחסידות, ולהפיץ את מורשתה בקרב יהודי הקהילות. וכשהגיע להוראדנא, פגש ברבינו ז"ע, והשיח לפניו בגדולת רבו 'המגיד ממעזריטש', והטעים באוזניו כי בחצרו של 'המגיד' ימצא מקום רב להתעלות בעבודת ה'. רבינו הסכים והצטרף עמו למסע אל חצר 'המגיד'.

בסעודת ליל שבת ישב 'המגיד' במחיצת תלמידיו, כשאליהם מצטרף רבינו, והיה מספר להם דברי חולין מעסקי העולם הזה, ויהיה הדבר לפלא רב בעיני רבינו. כך היה גם בסעודת יום שבת, ש'המגיד' משוחח בדברים בטלים לאזני חסידיו, והדבר הוסיף לרבינו פליאה על פליאתו. גם בסעודה שלישית חזר הדבר על עצמו, והיה הדבר לתמיהא גדולה בעיני רבינו, עד שלא יכול היה לסבול את הדבר, קם וצעק "איני יכול לשמוע את ה'דברים בטלים' הללו. ובפרט בעת רעוא דרעיון, שהוא זמן מקודש ביותר, כיצד אפשר לשוחח בדברי הבאי כאלו".

במוצאי שבת עזב רבינו את חצר הקודש במעזריטש, ושב לעירו, ואילו רבי אהרן מקרלין, שכל כך טרח להביא את רבינו אל דרכה של החסידות, נכנס אל רבו 'המגיד' כדי לברר אצלו מדוע נהג כך לעיני רבינו, ומה הטעם שחרג ממנהגו ודיבר דברי הבל וחולין בעיצומם של סעודות השבת. 'המגיד' השיב לתלמידו ואמר: "בכוונה תחילה נהגתי כך, כדי שרבי אלכסנדר זיסקינד [רבינו] לא ישאר כאן אצלנו, כי מאחר והוא צדיק תמים יקשה עליו לשנות את דרכו בעבודת ה', ועלול הדבר רק לגרוע חלילה ממעלותיו". [זקני החסידים מספרים כי 'המגיד' התבטא אודות מעלתו

סירב לבואו בטענה ש'אין רבינו צריך לו, מאחר והגיע לכל מדרגות החסידים על ידי עבודתו הנעלית, ובכוחות עצמו כבר השיג את מעלותיהם'.

לעומתם יש הסבורים כי 'המגיד' דווקא אמר כך: "הייתי רוצה לצרפו לחבורתנו, אך אז נפסיד את 'השפעתו' של רבי אלכסנדר זיסקינד [-רבינו זי"ע] שיש לו כיום על הציבור 'המתנגד' לדרכנו, כי אז יחשבוהו ל'חסיד'. מוטב ישאר במקומו וישפיע מדרך החסידות על קהל שומעי לקחו, המכיל מגוון רב של כל הקהילות" לה.

יש מספרים כי דווקא ה'מגיד' יצא מגדרו כדי לכבד את רבינו. ומעשה שאירע בראש השנה, כאשר רבינו שהה אצל ה'מגיד ממעזריטש', ועדיין לא הכירוהו. ובהתקדש ליל ה'יו"ט שלח המגיד לשאול 'היכן הוא רבי זיסקנד מהוראדנא', וכשחיפשוהו מצאו אותו כשהוא מתגולל מאחורי תנור בית המדרש, וכולו בדבקות נוראה מאמירת 'לדוד מזמור' [הנאמר בליל יום הדין]. מיד הביאו את רבינו אל ה'מגיד', הוא כיבדו מאוד לעיני קהל ועדה, וציוה להושיבו בראש השולחן לסעודת יו"ט. בראות רבינו את הכבוד הגדול החליט שלא לבוא יותר למעזריטש, כי ירא היה פן ינזק מהכבוד שחולקים לו שם, ופיחד שמא יפריע לו הדבר מלימוד התורה כחפצו.

כך או כך, יבואו הדברים ויעידו על מעלותיו של רבינו, ועל החביבות היתירה שזכה משני עברי המתרס.

"אַרְץ טוֹבָה וְרַחֲבָה... אֶרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ" (שמות ג ח)

אהבה עצומה רחש רבינו לארץ ישראל, והיה עורג נפשו על קדושתה וסגולותיה. את חביבותו זו ניתן לראות בחיבורים מיוחדים שהקדיש להלכות יישוב הארץ ולגבולותיה, כמו החיבור 'ביאור גבולות ארץ ישראל שבספר יהושע', שאותו צירף לספרו הגדול 'יסוד ושורש העבודה', גם בסוף ספרו זה הוסיף חלק סיום וסיכום לכל האמור בספר, וקרא את שמו 'שער הכולל'. בפרקי השער הזה האריך רבות

של רבינו על דרך משל: "הוא הגיע עם 'שק מלא', וכדי למלא את השק יצטרכו תחילה לרוקנו, ואין ראוי ואינו כדאי ששקו ישאר חלילה ריק אפילו שעה אחת". אמנם זו היא הגירסה המובאת בס' גדולת צדיקים, אך יש גירסאות נוספות בתשובתו של ה'מגיד', כמובא להלן.

לד. בקרב חסידי ברסלב מקובל בשם הרה"ק רבי נחמן זי"ע, שאמר על רבינו בלשון קדשו: "הוא [-רבינו] היה חסיד קודם החסידות".

לה. זקני ירושלים מספרים כי למרות הכל הגיע רבינו לבקר את ה'מגיד', והיה זה בשבת האחרונה לחייו של המגיד זי"ע.

לו. מובא באיגרת של הר"ר יוסף לוינשטיין, אב"ד סעראצק,